

Aantekeningen omtrent geheugen en lichaam, traditie en vernieuwing

HET GEHEUGEN VAN HET LICHAAM

'Traditie en vernieuwing voeden elkaar, hebben elkaar nodig als de moeder en het kind.'

Marianne Van Kerkhoven schreef een essay, Umberto Eco, Oliver Sacks, Rilke, T.S. Eliot, Bill Viola,

Steve Paxton, Trisha Brown, Dana Reitz en vele anderen schreven mee.

Elke dans vindt zijn bron in wat voorheen werd gedanst

1. Geheugen

Geschiedenis. Paul Valéry schreef in zijn *Cahiers*, vii: 'Ce qui me frappe le plus dans la mémoire ce n'est pas qu'elle redit le passé, c'est qu'elle alimente le présent'. (Wat mij in de herinnering het meest treft, is niet dat zij het verleden herhaalt, maar dat zij het heden voedt.) De 'waarheid' van deze bevinding staat buiten kijf, toch 'beschrijft' dit citaat slechts de helft van de beweging die constant tussen heden en verleden aan de gang is. Wat ons evenzeer moet treffen in het oneindig uitgestrekte en nog steeds mysterieuze veld waarbinnen het geheugen zijn werking uitoefent, is dat het verleden op gelijke wijze door het heden wordt veranderd, gekneed, gefilterd en vice versa. Elke dag opnieuw wordt het verleden door ons gewogen, gemeten, gemetamorfoseerd. Pirandello zei ooit dat een historisch feit als een zak is: het blijft niet rechtop staan tenzij we er iets insteken. Geschiedenis betekent: constante interpretatie en dus ook een constante herschrijving van het voorbije. Een nooit eindigende dialoog tussen heden en verleden. Herinnering is dus in grote mate een reconstructie van het verleden op basis van gegevens die aan het heden zijn ontleend; de waarneming van die gegevens wordt op haar beurt beïnvloed door vroegere reconstructies en herinneringen.

Het terrein van het geheugen is zo allesomvattend, zijn werking zo alomtegenwoordig dat het dialectische spel tussen heden en verleden ook – zelfs noodzakelijkerwijze – de toekomst in zijn actieradius betreft. Rilke wees op de bijzondere vooruitwijzende status die kunstwerken daarbij te beurt valt: 'Wat kunstwerken onderscheidt van alle andere dingen is het feit dat ze tegelijk toekomstige dingen zijn,

dingen wier tijd nog niet is aangebroken.'

Traditie. Hoe gaan we om met het meer artistieke deel van ons verleden, nl. met kunstwerken uit vroegere perioden, met onze culturele traditie? De relatie die een volk, een groep mensen met zijn/haar cultureel erfgoed aangaat, wordt door vele factoren bepaald en is – verspreid over de aardbol – aan grote verschillen onderhevig. Dat de moderne dans, bijvoorbeeld, wellicht het snelst zijn bestaan wist door te drukken in de USA heeft alles te maken met het feit dat de USA, in een langer historisch perspectief gezien, een jonge natie is, met een recente eigen cultuur, waar de 'oude' uit Europa meegebrachte cultuur niet zoveel tijd gekregen heeft om zich te nestelen. Vanuit hun geschiedenis voelen Amerikanen, vergeleken bij Europeanen, Aziaten enz., de traditie geenszins als een 'last' aan, als iets dat ze moeten meeslepen of absoluut zouden moeten respecteren. Deze andere attitude tegenover de traditie maakt dat evolutie en verandering in de kunst zich in de USA op een andere wijze dan b.v. in Europa konden/kunnen voltrekken. In de USA werd met de intrede van de moderne en postmoderne dans een nieuw credo – te vergelijken met een nieuw paradigma in de wetenschap – geïntroduceerd: elke beweging, elk soort lichaam, elke methode, elk materiaal was toegelaten. In situaties waar meer wortels zijn in en waar meer waarde gehecht wordt aan de traditie, verloopt verandering geleidelijker, maar misschien ook organischer. In een tekst getiteld *Architektur* beschrijft de Oostenrijkse architect Adolf Loos het langzame 'verglijden' van de traditie: 'De moderne-nerveuze ijdelheid was de oude meesters vreemd. De

vormen werden bepaald door de traditie. Zij veranderden de vormen niet. Maar ze waren niet in staat de gegeven geheiligde, traditionele vorm in alle omstandigheden te gebruiken. Nieuwe opdrachten veranderden de vorm en zo werden de regels doorbroken en ontstonden nieuwe vormen. Maar de mensen van toen waren één met de architectuur van hun tijd.'

Of de band die een kunst aangaat met haar traditie los is of strak aangespannen, of het erfgoed als een last of als een zegen wordt beschouwd, we kunnen er niet onderuit: elk schilderij, elke tekst, elke dans heeft met alle vorige schilderijen, teksten en dansen te maken. Elke tekst vindt zijn bron in vroegere teksten, elke dans in wat voorheen werd gedanst. 'Het historisch besef', zo schreef T.S. Eliot in zijn bekendste essay *Tradition and the Individual Talent*, 'dwingt iemand niet alleen tot schrijven vanuit een innige verbondenheid met zijn eigen generatie maar ook vanuit een gevoel dat de totaliteit van de Europese literatuur, vanaf Homerus, en daarbinnen de totaliteit van de literatuur van zijn eigen land gelijktijdig bestaat, en gelijktijdig een structuur vormt. Dit historisch besef, dat zowel een besef is van het tijdloze als van het tijdelijke en van het tijdloze en het tijdelijke tezamen, maakt iemand tot een schrijver die in de traditie staat.'

Geheugen. Hoe functioneert ons geheugen? Over deze vraag hebben reeds vele filosofen, psychologen, neurofysiologen enz. zich gebogen zonder daaromtrent een sluitend antwoord te vinden. Het fascinerende onderzoek naar de functionering en de natuur van het geheugen is nog volop aan de gang. In een interview in *Theaterschrift 8* (1994) wijst de Duitse neuro-